

Jaroslav Kladiava: Kultura a politika (1945—1948)

Praha, Svoboda 1968.

Kniha chce podat kulturní dějiny období 1945—1948. Ovšem kulturní dějiny lze vykládat jen v souvislosti s politickým a hospodářským vývojem, a naopak, tyto obory nelze zpracovávat bez přihlídnutí ke kulturnímu vývoji. Autor vsuknutí přihlíží k politickému rámci tohoto období, méně už k hospodářskému vývoji. Kniha je proto cenným příspěvkem k sociologickému studiu tohoto období. Kladnou stránkou knihy je, že bohatě přihlíží k pramenům a opírá se převážně o archívní zdroje. Po této stránce je nashromážděný materiál obrovský. I použitá literatura je obsáhlá, ač nikoliv bez mezer. Je věcí podrobné kritiky historiků zjistit, jak dalece je tento materiál využit, a je-li využit vždy přesně a objektivně. Je jisté, že v budoucnosti vzniknou diskuse o jednotlivých bodech. Kniha je rozdělena do čtyř kapitol, jejichž názvy vyznačují obsah i zaměření knihy: *Překonávání následků okupace v ideologii a kultuře; Vytváření kulturně politického programu; Boj o duši národa; Vyvrcholení politických a ideologických zápasů*. Toto období bude jistě předmětem dalšího historického i sociologického výzkumu a budou se shromažďovat stále nové poznatky o této tak významné epoše našeho státního a národního vývoje. Lze vítat, že již dnes, kdy všechny tyto události jsou v čerstvé paměti, dochází k pokusu o jejich vědecké zpracování.

-a.-

Alex Inkeles: What is Sociology?

Prentice-Hall, Inc., Englewood Cliffs, New Jersey 1964, s. 120.

Populární úvod do vědního oboru i do povolání sociologa od A. Inkelese z Harvardské university obsahuje osm kapitol, jejichž obsahem je předmět sociologie, její vztah k jiným oborům, modely společnosti, pojetí člověka v sociologickém rozboru, základní prvky společenského života, základní společenské pochody, způsoby výzkumu a nárys sociologie jako povolání. Autorovi se podařilo podat srozumitelně celkový přehled společenského života a současně zpřístupnit začátečníkovi výsledky, k nimž dospěli přední sociologové. Aby čtenář nabyl představu o tom, co je předmětem sociologie, vykládá názory zakladatelů sociologie (Comta, Spencera, Durkheima, Maxe Webera), čím se sociologové zabývají, atd. Student je veden k samostatnému přemýšlení, současně však aspoň v kostce poznává vedle základních pojetí i některé

známé speciální teorie, jako je Weberova teorie o vlivu protestantské etiky na ducha kapitalismu. Strukturní funkcionalistické pojetí T. Parsonse je populárně vysvětleno v návaznosti na Comtovu myšlenku sociální statiky, současně se však ukazuje časová omezenost přístupu, který nedbá změny a vyznačuje se převahou zájmu o status quo, ne-li konzervatismem. Studium hodnot je doloženo příkladem práce F. Kluckhohnové, jež na základě výzkumu pěti obcí téže oblasti ukázala různost ideálů jejich obyvatel. Ve stati o sociologii změny je zmínka o výzkumu T. Newcomba, který sledoval změnu konzervativních názorů studentek koleje ve Vermontu, a o práci W. F. Cottrella o vlivu zavádění Diesellových motorů v dopravě na názory lidí. Pokud jde o metodologii, přiklání se Inkeles k názoru J. J. Schwaba, podle něhož použití té které metody není produktem „neúprosnosti logiky či dějin“, nýbrž osobnosti badatele, a je tu třeba určité snášenlivosti. Rozhodující je rozsah nových poznatků, přínosu každého sociologa. Inkeles tu připomíná Parretův výrok, že věda nemůže dosáhnout jiných než dočasných, přechodných pozic, a že každá teorie plní své dočasné poslání, aniž lze od ní očekávat víc. Poslední kapitolou o povolání sociologa uzavírá autor statí, v níž připomíná — shodně s Durkheimem — dvě základní podmínky rozvoje sociologie: opuštění tradicionalismu a skutečnou víru v rozum, což znamená, že sociologie může zkvétat jenom za naprosté svobody bádání.

F. P.

André Gorz: Zur Strategie der Arbeiterbewegung im Neokapitalismus

Europäische Verlagsanstalt, 1967, s. 233.

Ve vyspělých kapitalistických zemích ztratilo odmítání daného společenského řádu svou přirozenou základnu. Socialismus nemůže už být zdůvodňován bojem proti bídě, takže boj o moc a o socialismus se staly abstraktními pojmy, které samy o sobě už nepůsobí mobilizačně. Politicky může ovšem být socialismus jen mocí námezdné pracujících, hospodářsky jen kolektivním vlastnictvím výrobních prostředků — to ale není zdaleka všechno: pojem socialismus ztrácí smysl, nezahrnuje-li zároveň také nový typ vztahů mezi lidmi, novou hierarchii úkolů, nový model života a kultury. V současných podmínkách nemůže pro dělnické hnutí ve vyspělých kapitalistických zemích žádná socialistická společnost nabídnout vzor, samo musí řešit problémy humanizace výroby a její podřízení požadavkům a potřebám jednot-

livců. To zatím západoevropské dělnické hnutí — s určitou výjimkou italského — nedoceňovalo. Alternativa „revoluce nebo reforma“ ztratila už v západní Evropě význam, základní otázkou zůstává možnost „revolučních reforem“ uvnitř kapitalismu, tj. reforem, kde se strategie dílčích úkolů řídí nikoli tím, co je v daném systému možné, ale co se možným *musí stát*. Tento boj nejen zůstává tvrdý, nýbrž zahrnuje také vyšší úlohu vědomí: jestliže se nesnesitelnost daného systému stala relativní, je třeba dodatečných zprostředkování, jimiž si lidé uvědomují naléhavost potřeb, které tento systém nenaplní. Orientace na uchopení moci může dnes mobilizovat masy jen tehdy, když budou přesně vědět, co je v kapitalistické společnosti nemožné a co může být možné v socialismu.

Reprodukováné teze představují hrubou kostru práce, která odmítá jak dogmatický, tak reformistický přístup k úkolům dělnického hnutí v konzumpční společnosti a vyzývá ke konfrontaci potřeb, vytvářených kapitalistickou civilizací, s hlubšími potřebami, které nemůže uspokojit konzum. Z tohoto hlediska se kriticky staví k dílčím mzdovým požadavkům, pokud si zároveň nevšímají dělníka nejen jako spotřebitele, ale také jako producenta a občana, jako „lidské bytosti“, pokud zároveň nestaví v potaz celý kapitalistický systém a proti němu globální a komplexní socialistickou alternativu. Především je třeba nerozlučně spojit mzdové požadavky, požadavky samosprávy a sebeurčení námezdné pracujících v oblasti pracovních podmínek a pracovních vztahů: jediná možnost, jak spojit a mobilizovat diferencovanou dělnickou třídu, je dnes v náporu na třídní panství zaměstnanců a státu.

Základní mystifikací „civilizace nadbytku“ je popření společenského původu a společenského charakteru potřeb a nutnosti je společensky uspokojovat, a dále tvrzení, že se jednotlivec může osvobodit únikovými prostředky, jejichž společenská produkce se starostlivě zastírá. Proto by měl projekt zásadně odlišného konzumního modelu daleko reálnější revoluční působnost než abstraktní řeči o miliardách monopolů a jejich možném postátnění. Autor dále věnuje značnou pozornost problému potřeb. Upozorňuje, že proti předpokladům empirická fakta dokládají, že zvyšování životní úrovně může jít ruku v ruce se zvyšováním neuspokojení základních potřeb, a analyzuje problém společensky zprostředkovaných základních potřeb. Vedle „nepravých potřeb“ rozebírá potřeby, vznikající změnami výrobních podmínek a životního prostředí (stále nové technické prostředky nutné k uspokojení potřeb naplňovaných dříve v rámci přirozeného prostředí) a stanoví řadu kolektivních potřeb, které jsou v trvalém rozporu s duchem a praxí kapitalismu (zdravotní péče, výchova, bydlení, transport atd.). Jako revolučně reformní požadavky tu tedy vystupují především požadavky společenské správy všech těchto sektorů, které jsou svou povahou nutně mimo kritéria rentability a zisku. Základní

rozpor tkví nadále v tom, že systém monopolistického kapitalismu je v rozporu s požadavky autonomní tvořivé činnosti, která je sama o sobě cílem a účelem. Tento rozpor se nevyřeší jen postátněním center akumulace, nýbrž vyžaduje zároveň zmnohonásobení demokratických rozhodovacích center a jejich samosprávy.

Poslední část studie se velmi zevrubně zabývá perspektivami dělnického hnutí v západoevropských zemích při existenci společného trhu a vzhledem k jeho problematice.

D.

Georgé Rudé: The Crowd in the French Revolution

Oxford University Press, 1967, s. 267.

Vystupování revolučních mas v průběhu Francouzské revoluce posuzovali hlavní autoři 19. století více v souladu s vlastními ideologickými a politickými východiskami než se skutečností: „lid“ Micheletův a Aulardův znamená „vítězící anarchii“ pro Carlyla a „la canaille“ pro Burka a Taina. Teoreticky bylo ovšem těmto přístupům společné, že revoluční masu pojmají jako abstraktní, nediferencovanou, jako personifikované dobro, zlo či jiný princip. Teprve u Jaurèsa a zejména u G. Lefèbvre se objevily lidové elementy, tvořící *sansculottes*, jako sociální skupiny se specifickou identitou, zájmy a aspiracemi, jejichž postoje a akce nikterak není možno považovat za pouhé ohlasy a ozvěny představ a názorů žurnalistů, řečníků nebo politiků. Rudého studie jde v této linii, a na základě mnohaleté práce v pařížských policejních archívech chce ještě konkrétněji reprodukovat tvářnost těchto skupin, které významně zasáhly do jednotlivých fází revoluce od jejího předvečera v roce 1787 až do roku 1795. Jeho závěry jsou převážně založeny na vzorku účastníků — pro laika až překvapivě rozsáhlém — o nichž bylo možno najít policejní archívní evidenci (zatčení, zabití, zranění, sledování, udání atd.).

Studie analyzuje jednotlivá významná masová vystoupení a dokládá profil účastníků co do počtu, stáří, pohlaví, místa narození, bydliště, zaměstnání; dále věnuje velmi cennou pozornost motivaci účasti (příp. absenci těchto sociálních typů za thermidoru) a snaží se na základě pramenů o určité závěry i vzhledem k profilu mluvčích těchto skupin a o konfrontaci motivace analyzovaných skupin s ideologií a postupy hlavních reprezentantů společenskopolitických proudů revolučního procesu. Rudé přesvědčivě dokládá minimální podíl kriminálních žvlů, samostatnou především ekonomickou, ale i politickou motivaci sledovaných skupin ve všech zkoumaných akcích, značný rozsah spontaneity, odlišný sociální původ a charakter mluvčích těchto skupin, určitý stupeň absorpce hesel a idejí hlavních sil, bojujících o politickou moc, divergenci bezprostředně sledovaných zájmů a výsledků masových akcí, která posléze vede i k nedůvěře k předním vůdčím a k resignaci na další angažovanost (podle policejních hlášení za pádu Robespierrova agitovaní dělníci „chvilku po-

slouchali, provolali »Ať žije republika« a vrátili se ke své práci“). Zvláštní pozornost věnuje autor „defenzivní reakci“ v postoji a činech studovaných příslušníků sansculottů, kterou shledává ve všech význačných fázích revoluce: ... „zasáhli, nikoli aby renovovali společnost nebo ji přetvářeli podle nového modelu, nýbrž aby uplatnili nárok na tradiční práva a dochované standardy, o nichž se domnívali, že jsou ničeny novátorstvím ministrů, kapitalistů, spekulantů, zemědělských »zlepšovatelů« nebo městské správy“.

D.

Clinton Rossiter: The American Presidency. With a new Introduction by D. W. Broga

New York 1968.

Tato kniha v novém vydání (původní vydání z r. 1956) se teprve nyní dostává do rukou našich čtenářů, ač jde o spis pozoruhodný. Je to revidované vydání přednášek, konaných v r. 1956. Z toho patrně plyne i celý ráz knihy: nikde nejsou odkazy k literatuře ani k pramenům, ba není ani připojen seznam běžné literatury. Kniha je vcelku přístupná i běžnému čtenáři, nejen odborníku. Její význam je v tom, že shrnuje údaje a úsudky i o nejnovějším vývoji presidentského úřadu ve Spojených státech. Může být proto i dobrou pomůckou každému kdo se zabývá sociologickým studiem otázek s tím souvisejících. Snad by bylo možno uvažovat i o jejím překladu do našeho jazyka. —a.—

Jeannette R. Foltová, S. Edith Decková: A Sociological Framework for Patient Care
John Wiley & Sons, Inc., New York, London, Sydney 1966, s. 418.

Jde o vysokoškolskou učebnici, v níž se autorky — obě profesorky ošetřovatelské školy Kalifornské university — pokusily integrovat všechny aspekty péče o pacienta do společného vztahového rámce společenských věd. Práce je vlastně sborníkem, který obsahuje v každé tematicky jednotné kapitole nejvýznamnější původní práce z poslední doby, jež reprezentativním způsobem objasňují společenskovední aspekty péče o pacienta. Rada z nich by si zasloužila samostatnou

pozornost. Mezi jejich autory najdeme přední sociology zabývající se sociologií medicíny — abychom jmenovali alespoň některé: S. W. Bloom, *The Process of Becoming a Physician*, R. R. Bell, *The Impact of Illness on Family Roles*, T. Parsons, *On Becoming Patient*, M. Zborowski, *Cultural Components in Responses to Pain*, a další. Jsou tu však i práce obecnějšího charakteru, které mohou zajímat i sociologa, jenž nepracuje přímo v oblasti sociologie medicíny. Rada z nich se zabývá základními pojmy kultury a společnosti, procesem socializace do role a statusu, komunikací, společenskou třídou, společenským hnutím. Zasloužená pozornost je věnována rodině, její měnící se struktuře, jejímu vlivu na zdraví a nemoc. Poslední ze sedmi obsáhlých, tematicky jednotných kapitol pak sdružuje práce věnované sociologickému výzkumu, v němž autorky vidí cestu k řešení nejnaléhavějších problémů. — Každá kapitola je doplněna četnými, pečlivě uspořádanými bibliografickými odkazy a krátkou anotací u každé uváděné práce.

Předním kladem tohoto po pedagogické stránce i jinak velmi zdařilého sborníku je však úspěšný pokus o sepětí sociologické teorie a zdravotnické problematiky, které většina starších prací dosud postrádala.

D. L.

Helmut Hirsch: August Bebel, sein Leben in Dokumenten, Reden und Schriften

Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln/Berlin, s. 436.

Práce není Bebelovou biografií v pravém slova smyslu. Autor se spíše snaží na základě uspořádaného výběru z osobních dokumentů Bebelových — z jeho řečí, spisů a z jiných dokumentů, spojených v souvislý celek a charakterizovaných akcentováním některých pasáží, a na základě celé řady dalších dokumentů dobových podat obraz osobnosti Augusta Bebela a jeho doby. Z Bebelových prací je v díle otištěna např. téměř celá brožura *Akademici a socialismus*, z dobových dokumentů soudní protokoly, apod. — Předmluvu k Hirschově knize napsal Willy Brandt.

nk